

Rodina a rodiny – formy soukromého života v České republice

Instituce rodiny prodělává v posledních padesáti letech v České republice stejně tak jako v ostatních modernizovaných společnostech natolik zásadní transformaci, že se objevuje otázka, zda lze ještě o rodině v tradičním smyslu vůbec hovořit. Aktivita žen na pracovním trhu, ústup významu instituce manželství a rozšíření nesezdaných soužití, rostoucí počet rozvodů a neúplných rodin, odkládání rodičovství a zvyšující se podíl lidí žijících bez partnera jsou nejviditelnějšími důsledky těchto změn. Způsoby, jakými si sociální aktéři organizují svůj soukromý, partnerský a rodinný život, nutně souvisejí s vnějšími podmínkami a vlivy a následně zpětně ovlivňují toto "vnější" prostředí. Jednou z oblastí, která by teoreticky mohla mít významný vliv na soukromé životy, je jednoznačně pracovní trh, pracovní-profesní situace aktérů a jejich pracovní vytížení.

Podle Ulricha Becka a Elizabeth Beck-Gernsheim jsou ale požadavky pracovního trhu a požadavky partnerského života v současné době protichůdné: pracovní trh vyžaduje ničím nevázané individuum, které organizuje svou životní biografii podle požadavků zaměstnavatele a ne podle svých soukromých závazků (Beck, Beck-Gernsheim 1995: 6). Zatímco tradiční rodinný model předpokládá soužití dvou jedinců, z nichž jeden (zpravidla muž) podřizuje svůj život pracovnímu trhu a ten druhý (zpravidla žena) požadavkům rodiny a domácnosti, v současné době usilují obě pohlaví o uplatnění na pracovním trhu. Od žen se ale dále částečně vyžaduje, aby svou profesionální dráhu podřídily rodinným a partnerským zájmům, jelikož jakmile oba partneři kladou své vlastní profesní zájmy na první místo, uspokojivý partnerský a rodinný život je za stávajících podmínek pracovního trhu jen obtížně možný. Podmínkou námezdní práce, na níž je industriální společnost založena, je existence rodiny, kde mají jednotlivá pohlaví rozděleny role, potažmo práci. Námezdní pracovník totiž nutně předpokládá existenci někoho, kdo pečuje o jeho domácnost a o děti. Muž tak pracuje ve „veřejném“ sektoru za peníze a žena v „soukromém“ sektoru (v domácnosti) zadarmo. Tato pozice žen pak jednoznačně implikuje jejich podřízené postavení (Beck, Beck-Gernsheim 1995: 23). V dnešní době tak dochází k míšení dvou modelů: na jedné straně žijeme ve světě industriálním, který předpokládá, že jeden z partnerů je ekonomicky závislý a pracuje bezplatně v domácnosti, na druhé straně však trh práce pobízí všechny k tomu, aby byli soutěživí a individualističtí. **Požadavky trhu práce a rodiny se tak nevyhnutelně střetávají. Výsledkem může být rozpad rodinných forem organizace soukromého života a ohrožení integrace společnosti.** Zároveň ale podle mnohých autorů (Berger, Kellner 1964; Beck, Beck-Gernsheim 1995; Singly 2000, 2003) platí, že **lásce a blízkým citovým vztahům je v současné době přikládána stále větší důležitost.** S postupující individualizací, s tím, jak jsou muži a ženy vyvázáni ze svých tradičních vazeb, víry a sociálních vztahů, jsou lidé stále více hnáni k tomu, aby hledali uspokojení v podobě těsných partnerských vztahů jako v protiváze každodenních neosobních a formalizovaných vztahů. Zároveň však proces individualizace a tlak pracovního trhu vede ke stále častějšímu selhávání těchto vztahů.

Předkládaný text se pokouší prověřit platnost těchto předpokladů v současném českém prostředí a prezentuje dílčí výsledky kvantitativního výzkumu provedeného v minulém roce v SOÚ, zaměřeného na zkoumání souvislostí proměn pracovního trhu a soukromého života obyvatel ČR. Toto šetření proběhlo v posledním čtvrtletí roku 2005 v Sociologickém ústavu

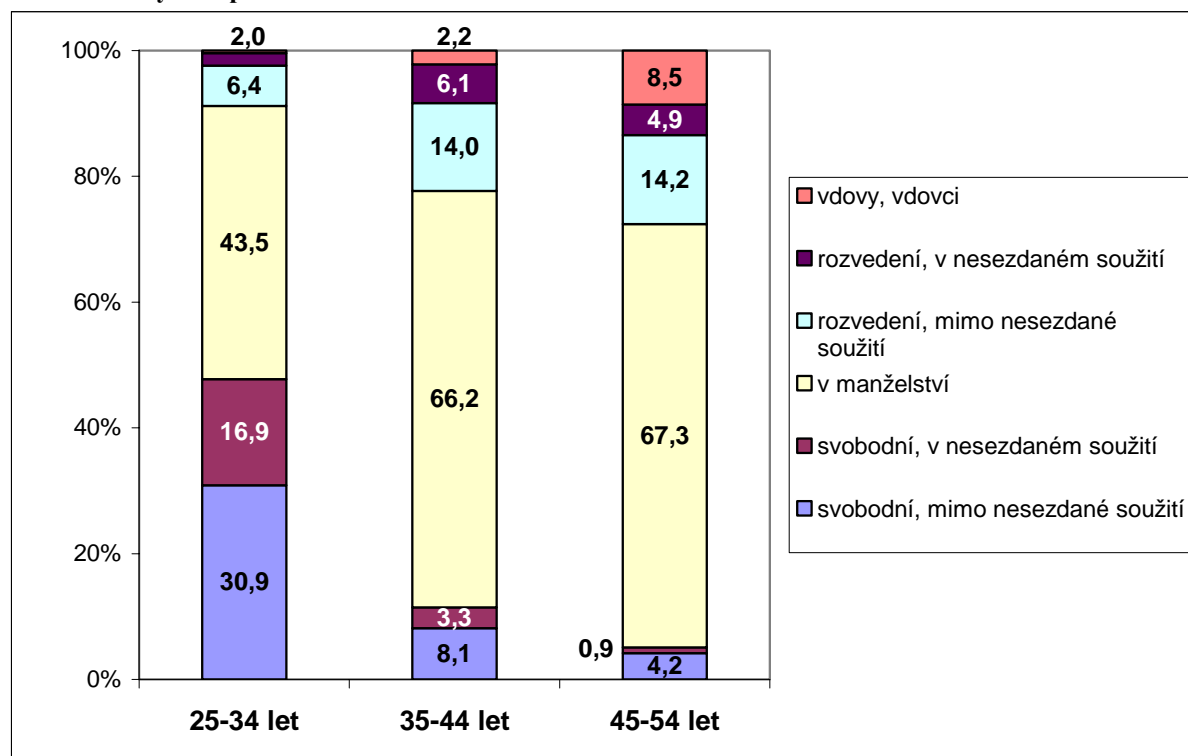
AV ČR a zahrnovalo 5510 respondentů ve věku 25–54 let (2778 mužů, 2732 žen) vybraných metodou kvótního výběru. Toto šetření bylo uskutečněno v rámci projektu Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života v ČR, financovaném programem Moderní společnost a její proměny.

1. Rodinný stav respondentů

V souboru 5 510 respondentů, ve věku od 25 do 55 let, je 23 % svobodných, 58 % žije v manželství, 15 % je rozvedených a 3,6 % ovdovělých. Určitý podíl ze svobodných a rozvedených respondentů ale má déletrvající vztah a případně i žije se svým partnerem ve stejné domácnosti. Tuto kategorii lidí žijících v „nesezdaném soužití“ jsme pro potřeby analýzy postavili zvlášť. Nesezdané soužití jsme definovali jako soužití ve stejné domácnosti s partnerem, se kterým má respondent/ka vztah delší než jeden rok. Po této transformaci v našem souboru je **15 % lidí svobodných, 12 % žijících v nesezdaném soužití, 58 % žijících v manželství, 11 % rozvedených (žijících bez partnera) a 3 % ovdovělých.**

Z těch, kteří nežijí v manželství, skoro polovina (43 %) uvádí, že má „stálého partnera“ a většina těchto vztahů trvá déle než rok. Zajímavé je, že **80 % všech vztahů se stálým partnerem/kou trvá do šesti let, pak se jejich počet rapidně snižuje. Můžeme předpokládat, že po šesti letech lidé většinou uzavírají manželství nebo jejich vztah končí rozchodem.**

Graf: Rodinný stav podle věku

1.1. Vliv rodinného stavu na postoje k práci

Postoje k práci byly ve výzkumu zjišťovány mírou souhlasu s tvrzeními, že *práce je pouze způsob, jak vydělat peníze, a že práce je nejdůležitější způsob, jak se v životě realizovat.*

Předchozí analýza odhalila, že ženy jsou instrumentálnímu pojetí práce nakloněny o něco méně než muži. Nejvyšší příklon k pojetí práce jako způsobu, jak vydělat peníze, byl zaznamenán v rámci nejmladší věkové skupiny mužů mezi 25-34 lety věku. Muži v této věkové kategorii tedy budují svou kariéru přednostně s cílem vydělat peníze. Oproti tomu ve skupině žen nebyla závislost postoje k tomuto tvrzení na věku prokázána. V rámci skupin žen i mužů přitom platí pravidlo, že čím nižší je respondentovo vzdělání, tím výraznější je jeho příklon k instrumentálnímu pojetí práce (tj. práce je v první řadě způsobem, jak vydělat peníze) (Vohlídalová 2006:26).

Rodinný stav se projevuje jako proměnná, která statisticky významně ovlivňuje postoje k práci. Tato závislost se ale projevuje silněji u mužů nežli u žen. Mezi svobodnými respondenty se profilují dvě skupiny – pro jednu je práce zejména a výhradně způsobem, jak vydělat peníze, a pro druhou je hlavním zdrojem seberealizace v životě. Pro lidi žijící v manželství je naopak práce méně často jen způsobem, jak vydělat peníze, pravděpodobně proto, že se ve svém životě mohou spolehnout případně i na příjem druhého partnera. Respondenti žijící v manželství zároveň ale častěji nesouhlasí s výrokem, že práce je hlavním zdrojem seberealizace, pravděpodobně proto, že jejich rodina jim skýtá alternativní zdroj seberealizace. Zajímavé je, že rozvedení častěji než ostatní tvrdí, že práce je pro ně jen způsob, jak vydělat peníze. To je překvapivé zejména v souvislosti s našimi dalšími zjištěními.

1.2. Vliv rodinného stavu na čas věnovaný práci

Časová náročnost práce byla měřena zvláštním indexem, složeným z otázek týkajících se počtu hodin odpracovaných v týdnu, počtu přesčasových hodin a práce doma večer a o víkendu. Ukazuje se, že u žen časová intenzita práce nesouvisí s rodinným stavem, rozložení je stejné u všech kategorií. **Nelze tedy říci, že by vdané ženy pracovaly méně intenzivně ve sféře placeného povolání než ženy svobodné a rozvedené. To je pochopitelné vzhledem k absenci částečných úvazků na českém trhu práce a k vysoké pracovní aktivitě vdaných žen.**

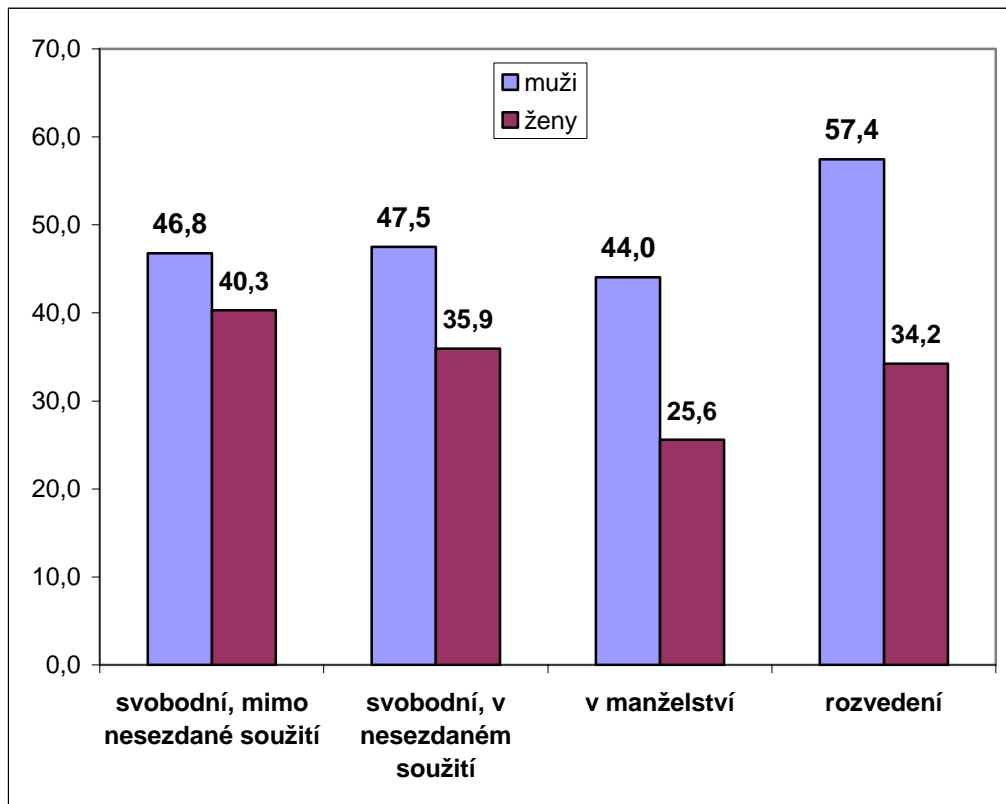
U mužů je ale časová intenzita práce jednoznačně závislá na rodinném stavu. **Nejvíce času prací tráví rozvedení muži. Ženatí pracují nejčastěji s průměrnou intenzitou. Svobodní oproti očekávání nepracují více intenzivně než ostatní – naopak v této kategorii nacházíme nejvíce těch, kteří pracují s podprůměrnou intenzitou, případně nepracují vůbec.** To odpovídá tomu, že svobodní muži patří do nižších socioekonomických vrstev a je mezi nimi vyšší podíl ekonomicky neaktivních než u jiných kategorií rodinného stavu.

Rodinný stav respondenta/ky také ovlivňuje jeho/její ochotu pracovat o víkendu. U mužů a u žen se tato závislost ale liší: K práci o víkendu jsou nejméně často ochotni ženatí muži, větší ochotu pak vykazují muži svobodní a nejvíce ochotni pracovat o víkendu jsou rozvedení muži. Mezi ženami jsou nejvíce ochotny pracovat o víkendu ty svobodné, méně pak rozvedené a zřídka kdy vdané ženy (25 % vdaných žen oproti 44 % ženatých mužů). **Jednoznačně nejvyšší ochotu pracovat o víkendech projevují rozvedení muži bez stálé partnerky (celých 60 %). Pro ženy to ale neplatí, pravděpodobně pro to, že často osobně pečují o děti z předchozího manželství.**

Ženatí muži se tak projevují jako stabilní pracovní síla a zastávají zpravidla pracovní pozice s průměrnou časovou náročností práce. Práce pro ně není výlučně jen zdrojem výdělku, ani pouze hlavním zdrojem seberealizace, a v určité míře ji přizpůsobují svým rodinným povinnostem. Vdané ženy vidí v práci spíše než zdroj výdělku jeden ze způsobů seberealizace, zastávají pracovní pozice s nižší časovou náročností než muži (ale nikoli však

s nižší časovou náročností než svobodné a rozvedené ženy) a jsou jen zřídka ochotné k práci o víkendu.

Graf: Podíly respondentů, kteří jsou ochotni pracovat o víkendech

1.3. Rodinný stav a životní spokojenost

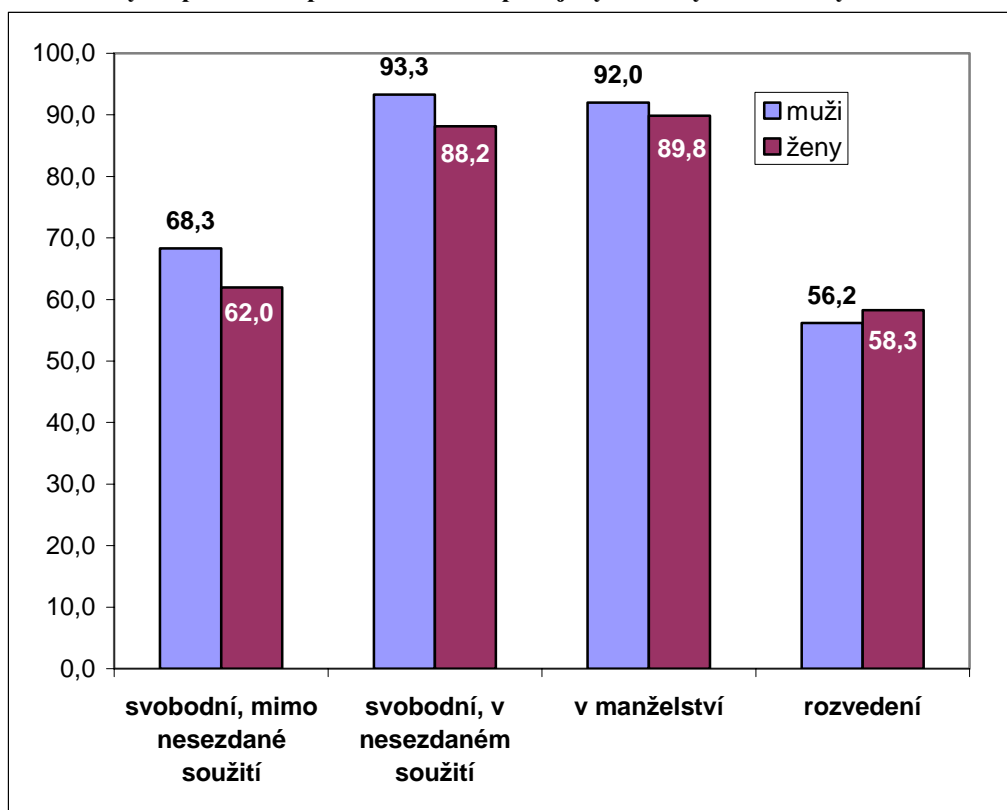
O vlivu rodinného stavu na život individua vypovídá i jeho vlastní hodnocení životní spokojenosti. V našem dotazníku byly použity otázky týkající se spokojenosti s pracovním životem a se soukromým životem mimo zaměstnání. Co se týče spokojenosti s pracovním a profesním životem, existuje statisticky významná závislost na rodinném stavu. U mužů je tato závislost jednoznačná: nejvíce jsou spokojeni ženatí muži, svobodní jsou častěji nespokojeni a nejmenší spokojenost udávají rozvedení. U žen má vliv rodinného stavu jiný charakter: vdané ženy nejsou spokojenější s pracovním životem než ženy svobodné a jejich spokojenost je nižší než u ženatých mužů. To potvrzuje výsledky kvalitativních výzkumů (Gender v managementu 2006), podle kterých **ženatí muži profitují z výhody zázemí, které pro ně představuje jejich rodina a zejména manželka, v práci realizují svou identitu muže živatele a jsou proto vyrovnanější a spokojenější. Vdané ženy se naopak často dostávají do konfliktů se svou mateřskou a manželskou rolí a proto udávají nižší spokojenost než například ženy svobodné.**

Nejmenší spokojenost s pracovním životem udávají rozvedení muži, což je zajímavé v souvislosti s tím, že právě tato skupina tráví v práci nejvíce času a je nejvíce ochotná pracovat o víkendech. Přesto je 29 % rozvedených mužů silně nespokojeno s pracovním životem (oproti 9 % rozvedených žen). Výsledky kvalitativního výzkumu rozvedených otců (Dudová 2005-2006) napovídají, že tito muži volí práci často jako náhradní aktivitu poté, co

ztrácí společné bydlení se svými dětmi. Výsledky tohoto výzkumu ovšem ukazují, že je tato náhradní aktivita dostatečně neuspokojuje.

Spokojenost se soukromým životem ještě silněji závisí na rodinném stavu. Z hlediska spokojenosti se soukromým životem je zajímavé zejména zjištění, že **lidé žijící v trvalém partnerském vztahu jsou spokojenější se svým soukromým životem než lidé „single“ a rozvedení, jejich spokojenost je ale nižší než u vdaných a ženatých. Muži lépe než ženy snášejí být svobodní, zvláště v případě, že jsou bez partnerky/partnera. Ženy se naopak z hlediska spokojenosti lépe vyrovnávají s rozvedem a po rozvodu jsou častěji než muži spokojené i bez stálého partnera.** Zde se nabízejí dvě možná vysvětlení: muži si v manželství pravděpodobně „zvyknou“ na určitý životní standard daný péčí manželky o domácnost a hůře nesou jeho ztrátu, zatímco ženy jsou spokojenější, když nemusí pečovat o domácnost svého partnera. Druhým pravděpodobným vysvětlením je, že do nespokojenosti rozvedených mužů se promítá ztráta společné domácnosti s jejich dětmi.

Graf: Podíly respondentů spíše a rozhodně spokojených se svým soukromým životem

2. Nukleární úplná rodina a jiné formy organizace soukromého života

Z výše uvedených zjištění vyplývá, že rodinný stav má významný vliv na postoje k práci, způsoby časové organizace práce i spokojenost s pracovním a soukromým životem. Náš výzkum potvrzuje, že lidé žijící v manželství jsou spokojenější a stabilnější v soukromé i pracovní oblasti života. K tomu se přidává fakt, že úplná nukleární rodina je stále nejpreferovanějším způsobem organizace intimity – tři čtvrtiny české populace ji hodnotí pozitivně a považují takovéto uspořádání intimity za ideální. V dotazníku jsme respondentům předložili 11 možných způsobů organizace soukromého života a bydlení a zjišťovali jsme, jak je hodnotí. Dotazovaným byly předkládány jednotlivé možné způsoby organizace intimity a

oni/ony je hodnotili/y na stupnici 1 – velmi dobré až 4 – velmi špatné. **Úplná nukleární rodina získala bezkonkurenčně nejlepší průměrnou známku (1,26), ostatní možnosti získaly vždy takřka o stupeň horší hodnocení, a to u obou pohlaví a u všech věkových skupin.** Přesto je možné identifikovat určité rozdíly v jednotlivých skupinách populace z hlediska hodnocení úplné nukleární rodiny. **Nejvýše je hodnocena mladá generaci, s věkem se známka zhoršuje – pravděpodobně tedy platí, že mladí si tento způsob organizace soukromého života idealizují; s tím, jak přibývají zkušenosti, je častěji hodnocen jako spíše špatný.** U mladých (25-34 let) panují největší rozdíly mezi muži a ženami. **Zatímco muži se blíží průměru celého vzorku, nukleární rodinu nejpozitivněji hodnotí mladé ženy.** V dalších věkových kategoriích je již rozdíl mezi muži a ženami zanedbatelný – **ženy si tedy úplnou nukleární rodinu pravděpodobně idealizují nejvíce, ale také rychleji přicházejí o iluze.**

Rodina může mít v současné době mnoho podob – i když je úplná manželská nukleární rodina nejpreferovanějším typem uspořádání soukromého života, ve skutečnosti se prosazují i jiné alternativní modely. Zajímalo nás, jak jsou tyto netradiční modely hodnoceny různými skupinami respondentů a respondentek. Ukázalo se, že mezi muži a ženami, a v některých případech i mezi různými sociálními vrstvami, existují značné rozdíly co se týče akceptace alternativních způsobů soužití.

Soužití bez sňatku s dětmi:

Nesezdané soužití partnerů, do kterého se narodily děti, je ženami hodnoceno negativněji než muži. Totéž platí i pro muže a ženy v mladém generaci. Celkově je toto rodinné uspořádání hodnoceno pozitivně necelými dvěma třetinami populace. Největší rozdíl mezi muži a ženami se objevuje u mladá generace (25-34 let): 69 % mladých mužů a 63 % mladých žen je hodnotí jako velmi dobré či spíše dobré. Ve střední generaci (35-44 let) je rozdíl o něco menší: 62 % mužů a 58 % žen ze střední generace hodnotí nesezdané soužití s dětmi jako velmi dobré nebo spíše dobré. U starší generace již rozdíl mezi muži a ženami není statisticky významný; 54 % mužů a 52 % žen ve věku 45-55 let hodnotí nesezdané soužití s dětmi jako velmi či spíše dobré. Hodnocení tohoto typu soužití není závislé na vzdělání respondentů.

Bydlení sám, partner vlastní bydlení:

Hodnocení tohoto způsobu uspořádání partnerského života také závisí na pohlaví - ženy je opět hodnotí negativněji než muži; 45 % mužů a 40% žen hodnotí jako velmi nebo spíše dobré. Na rozdíl od předchozího typu není hodnocení tohoto individualistického způsobu života závislé na věku, a ani vzdělání dotázaných na něj nemá vliv. V mladém generaci přesto existuje větší rozdíl mezi muži a ženami (52 % mužů a 46 % žen hodnotí jako dobré), zatímco ve starší generaci je podíl mužů a žen akceptujících toto uspořádání shodný (48 %). Oproti ostatním kategoriím jsou mu tedy nakloněni nejčastěji mladí muži do 34 let.

Život single:

V dotazníku byl život „single“ popsán jako „bydlení sám/sama, nemá stálého partnera“. Hodnocení tohoto způsobu života souvisí se vzděláním, i když ne příliš silně. **Čím je vzdělání dotázaných vyšší, tím jej hodnotí negativněji** - lidé bez maturity je častěji než ostatní hodnotí jako spíše dobré, zatímco lidé s maturitou a vyšším vzděláním častěji jako špatné. Stejně tak hodnocení závisí na pohlaví: ženy tento typ uspořádání soukromého života hodnotí negativněji než muži. Zároveň závisí i na věku respondentů. V mladší generaci (25-34 let) je hodnoceno pozitivněji. Závislost na věku má ale jinou podobu u žen a u mužů. Zatímco u mužů panuje přímá závislost na věku - mladí hodnotí tento způsob života pozitivněji než

starší generace, u žen je tomu naopak. Čím starší generace, tím se zvyšuje podíl těch, které tento způsob partnerského soužití hodnotí jako velmi a spíše dobré, a klesá podíl těch, které to hodnotí jako špatné. **Muži tedy preferují život single spíše v mladším věku, ženy jej zase hodnotí pozitivněji, když jsou starší.**

Život s dětmi bez partnera:

Co se týče hodnocení „neúplných rodin“, panuje zde jasná závislost na pohlaví. Ženy je hodnotí jednoznačně pozitivněji než muži, v kategorii „dobré“ a „spíše dobré“ je 18 % mužů a 25 % žen. Projevuje se zde i závislost na vzdělání; jednoznačně se ukazuje, že **lidé s vyšším než středoškolským vzděláním hodnotí tento způsob organizace soukromého života negativněji než ostatní.** Hodnocení neúplných rodin závisí na věku, přičemž podpora tohoto typu organizace partnerského života s věkem roste. To platí ale pouze pro ženy, nikoli pro muže. Zatímco v mladé generaci žen ve věku 25-34 let ho za „spíše dobré“ považuje 16,5 %, v generaci žen ve věku 45-55 let to je už 29,5 %. Zároveň s tím také s rostoucím věkem žen klesá podíl těch, kteří tento typ soužití pokládají za velmi nebo spíše špatný (ze 79 % u mladé generace na 65 % u generace ve věku 45-55 let). Ukázalo se tedy, že ve skupině žen **s věkem výrazně roste akceptace tohoto typu soužití.** Procento těch respondentů, kteří hodnotí „život s dětmi bez partnera“ jako *velmi* dobrý, je ale v generacích konstantní – kolem 5 % u žen a 4 % u mužů

Bydlení s kamarády:

Soužití s kamarády nebo „spolubydlení“ je relativně nový způsob uspořádání bydlení, kterého využívají zejména (ale nejenom) mladí lidé. Celkově není vnímán v české populaci příliš pozitivně – jen 4 % lidí jej hodnotí jako velmi dobrý a 20 % jako spíše dobrý. Jeho hodnocení jednoznačně závisí na pohlaví a na věku – k jeho příznivcům patří hlavně mladí lidé a mezi nimi častěji muži než ženy. Z hlediska pracovního zařazení jej preferují hlavně studenti a nezaměstnaní.

3. Ideální uspořádání rodinného života

Ačkoli mají alternativní způsoby organizace soukromého života v české populaci i své příznivce, stále platí, že úplná nukleární manželská rodina je nejvíce preferovaným typem organizace intimity. **Tři čtvrtiny české populace ji hodnotí pozitivně a považují takovéto uspořádání intimity za ideální.** Ostatní způsoby soužití jsou hodnoceny alespoň o stupeň negativněji. Soužití rodiny s prarodiči je pokládáno jako velmi dobré jen devíti procenty dotázaných, nesezdané soužití s dětmi jednou pětinou populace, znovusložená rodina 12ti procenty. Oddělené bydlení partnerů hodnotí jako velmi dobré 14 % respondentů, život bez partnera 9 % respondentů a neúplná rodina je vnímána jako velmi dobré uspořádání jen čtyřmi procenty ze všech dotázaných. Toto hodnocení vypovídá o postojích respondentů vůči jednotlivým modelům uspořádání soukromého života. Přesto způsob, jakým respondent hodnotí určitý typ organizace intimity, nemusí ještě nic vypovídat o tom, zda by si jej skutečně vybral pro svůj život - někteří sice můžou hodnotit určitý způsob organizace intimity jako dobrý, ale sami pro sebe by jej nikdy nezvolili. To bylo zjišťováno další otázkou v dotazníku, ve které respondenti měli možnost vybrat pouze jeden typ organizace intimity („Jaké uspořádání soukromého života a bydlení byste pro sebe v současnosti v ideálním případě zvolil/a?“).

Ukázalo se, že to, jaké uspořádání soukromého života by pro sebe respondenti v současnosti v ideálním případě zvolili, odpovídá celkovému hodnocení jednotlivých uspořádání. **Dvě třetiny populace by pro sebe zvolily úplnou nukleární manželskou rodinu. Na druhém**

místě stojí nesezdané soužití bez dětí – 8 % (z toho 62 % mužů a 38 % žen), na dalším společné nesezdané soužití partnerů a jejich dětí – necelých 5 % (mírně častěji ženy). To pravděpodobně vypovídá o tom, že nesezdané soužití jako takové není odmítáno jedním pohlavím více než druhým; ženy by ale raději i v tomto neformálním svazku měly děti. Necelých 5 % populace by zvolilo střídání bydlení s partnerem/kou a bydlení sám/sama (muži o něco častěji než ženy).

Tabulka: „Jaké uspořádání soukromého života a bydlení byste pro sebe v současnosti v ideálním případě zvolil/a?“

	procenta mužů v kategorii	procenta žen v kategorii	celková procenta
společné bydlení manželů a dětí	50	50	66,78
společné bydlení partnerů, bez sňatku a bez dětí	62	38	8,05
společné bydlení partnerů bez sňatku a s dětmi	44,5	55,5	4,87
střídání bydlení s partnerkou a bydlení sám/a ve vlastním bytě	54	46	4,74
společné bydlení manželů, dětí a prarodičů	42	58	3,27
bydlení sám, nemít stálého partnera	54	46	2,36
bydlení sám, partner ve vlastním bydlení	57	43	2,27
bydlení sám s dětmi, bez stálého partnera	18,5	81,5	1,56
společné bydlení manželů a jejich dětí z předchozích manželství	50	50	1,20
bydlení sám se svými dětmi, partner ve vlastním bydlení	9	91	0,78
bydlení s kamarády, se spolubydlicemi	74	26	0,35

Ženy častěji než muži volí jako ideální uspořádání bydlení rodiny společně s prarodiči. To souvisí na jedné straně s tím, že jsou celkově tradičněji orientované. Dalším důvodem může však být i to, že vzhledem k tomu, že na nich spočívá větší díl zodpovědnosti za výchovu dětí a práce v domácnosti, uvítaly by spíše než muži pomoc matky či tchyně při domácích povinnostech. Ženy také častěji než muži preferují žít samy s dětmi (z celkového vzorku se jedná jen o 2,5 procenta, z toho je ale přibližně 85 % žen). **Muži oproti tomu častěji preferují život o samotě, nebo alespoň samostatné bydlení; častěji také volí nesezdané soužití bez dětí.**

Úplnou manželskou nukleární rodinu by pro sebe v současné době volili častěji lidé ve věku 35-44 let; lidé mladší a starší pak o něco méně často. **To znamená, že mladí v tomto věku ji sice hodnotí velmi pozitivně (pozitivněji než starší), ale nezvolili by si ji nutně pro sebe nyní jako ideální uspořádání. Je to spíše jejich volba do budoucnosti.**

I preference dalších možností organizace intimity odpovídají životnímu cyklu – znovusložené rodiny častěji volí střední generace, život v nesezdaném soužití pokládá za ideální momentální uspořádání mladší generace. Zajímavé je, že život single je za ideální uspořádání nejčastěji označován představiteli starší generace (45-55 let), stejně tak „bydlení sám, zatímco partner má vlastní bydlení“. To znamená, že **tato individualistická alternativa není volena mladými, není tedy výsledkem nějaké společenské změny nebo transformace pracovního trhu, ale spíše životních zkušeností a partnerských karambolů.** Také to může pramenit

částečně z toho, že starší lidé nejsou tolik ochotni měnit své rutiny a zvykat si na někoho nového ve své domácnosti.

Znaky individualizace soukromého života se nejvíce projevují u skupiny mladých mužů ve věku 25-34 let: 62,5 % mladých mužů sice uvažuje o úplné nukleární manželské rodině jako o momentálně ideálním uspořádání (stejně smýšlí 69 % mladých žen, 71 % mužů střední a 70 % mužů starší generace), 14 % mladých mužů ale vidí jako ideální nesezdané soužití bez dětí. Být sám bez partnerky by ale chtělo jen 2,6 % mladých mužů.

U žen je tomu trochu jinak: mladé ženy častěji než muži uvažují o úplné nukleární manželské rodině jako o ideálním uspořádání soukromého života (69 % z nich), ve středním věku to tak vidí 75 % žen, **ovšem ve starší generaci se podíl příznivkyň tohoto uspořádání rapidně snižuje**: jako ideální vnímá nukleární rodinu jen 60 % žen ve věku 45-55 let. Zdá se tedy, že ženy dospívají k individualistickému postoji ke světu až v pozdějším věku pod tíhou životních zkušeností, poté, co jejich děti trochu odrostou. **Mladé ženy oproti tomu spíše touží po tradičnějším uspořádání soukromého života**: nesezdané soužití bez dětí pokládá za ideální jen 8 % mladých žen, dalších 8 % z nich vidí jako ideální nesezdané soužití s dětmi (proti necelým 6 % mladých mužů). Jako „single“ by chtělo žít jen 1,4 % mladých žen ve věku do 34 let; ze starších žen (45-55 let) touží po životě single 4,4 % (oproti tomu ale jen 2,9 % mužů v této věkové kategorii). **Nedá se tedy říci, že by mladé ženy byly nositelkami alternativních životních stylů, že by nechtěly založit rodinu a žít v páru – odmítání tradičních způsobů rodinného uspořádání se spíše týká starších žen.**

A jak se daří dotázaným dosáhnout na ideální způsob uspořádání intimity v realitě? Respondenti a respondentky měli/y za úkol uvést, zda v tom typu uspořádání soukromého života, který označili/y pro sebe v současné době jako ideální, skutečně žijí či nikoli. Odpovědi mužů a žen se v tomto případě neliší: 65 % mužů a 64 % žen žijí podle svého názoru v ideálním uspořádání.

U mužů se objevuje souvislost s jejich postavením v práci. Po manželské rodině s dětmi nejvíce touží odborní zaměstnanci a kvalifikovaní dělníci, častěji ji za ideální uspořádání považují také podnikatelé a živnostníci s několika zaměstnanci; naopak netouží po ní nekvalifikovaní dělníci; dále studenti a důchodci, což je dáno jejich postavením v životním cyklu. **To znamená, že muži touží po rodině s dětmi, jakmile si to mohou dovolit – když můžou rodinu ekonomicky zajistit a jejich postavení v zaměstnání je relativně stabilní.** Po soužití rodiny s prarodiči touží ve zvýšené míře řídící pracovníci, což může být dáno tím, že si uvědomují, že kvůli vysokému pracovnímu nasazení mohou prarodiče jejich rodině poskytnout potřebnou pomoc. Naopak lidé na nižších úrovních společenského žebříčku (zaměstnaní s nižšími příjmy a společenskou prestiží - malí živnostníci, nekvalifikovaní dělníci, případně nezaměstnaní) se přiklánějí spíše k volbě nesezdaného soužití partnerů bez dětí a dalších „alternativních“ životních stylů; život „single“ častěji oproti ostatním skupinám volí nezaměstnaní a pracovníci v obchodu a ve službách. Bydlení s kamarády je ideální alternativou pro studenty, nezaměstnané a důchodce. **Alternativní formy organizace soukromého života tedy nelze v České republice pravděpodobně pokládat za projevy individualizovaného životního stylu, ale spíše za důsledek nedostatku zdrojů – časových a ekonomických - nutných k udržení rodiny.**

U žen volba ideálního způsobu uspořádání intimity pro současnost souvisí s jejich pozicí v práci. Manželství s dětmi je preferováno zejména odbornými zaměstnankyněmi a ženami v domácnosti. Nesezdané soužití bez dětí pokládají momentálně za ideální (častěji než jiné skupiny) řadové úřednice a pracovnice v obchodě a ve službách. Nesezdané soužití s dětmi je preferováno nevyučenými dělnicemi a nezaměstnanými, naopak méně často se k němu přiklánějí odborné zaměstnankyně – **i u žen je to tedy volba těch, které stojí níže na společenském žebříčku.** Životu „single“ dávají oproti ostatním častěji přednost pracovnice v zemědělství; život s dětmi bez partnera preferují častěji nekvalifikované dělnice; bydlení

s kamarády je variantou jen pro studentky. I zde tedy platí, že individualizované formy organizace intimity jsou tedy spíše záležitostí nižších vrstev a nelze jej pokládat za soudobý trend.

Zajímavé je, že u žen volba ideálního uspořádání soukromého života pro současnost nesouvisí s jejich vzděláním. Vliv má tedy jen momentální pozice v zaměstnání, nikoli dosažená úroveň vzdělání. U mužů existuje statisticky významná souvislost se vzděláním, což potvrzuje výše zmíněnou tendenci – muži s vyšším než středoškolským vzděláním preferují „tradičnější“ způsoby organizace intimity – nukleární manželskou rodinu a soužití rodiny s prarodiči; život „single“, bydlení s kamarády, střídavé bydlení sám a s partnerkou nebo nesezdané soužití bez dětí je častěji záležitostí mužů se základním vzděláním.

Obecně platí, že lidé žijící v úplné nukleární manželské rodině jsou nejspokojenější a také jsou nejčastěji přesvědčeni, že žijí v ideálním uspořádání soukromého života.

Z ženatých a vdaných žije v ideálním uspořádání celých 85 %, ze svobodných jen 33,5 %, rozvedených je se svým rodinným uspořádáním spokojeno jen 39 % a u vdov a vdovců je to 35 % populace. Celkově z těch, kteří by si přáli žít v úplné nukleární manželské rodině, se to daří sedmdesáti procentům respondentů. Jedná se o uspořádání, u kterého lidé nejčastěji dosahují vyplnění svých tužeb (pokud po tomto uspořádání touží, pak v něm také často skutečně žijí, a pokud v něm žijí, jsou v něm spokojeni a považují je za ideální). Přesto je zde zbylých 30 % těch, kteří by v úplné manželské rodině chtěli žít, ale momentálně tomu tak není – podíl mužů a žen je mezi nimi shodný. 8 % respondentů touží po společném bydlení s partnerem, a více než polovině (56 %) se to nedaří naplnit; 5 % populace by si přálo střídát bydlení o samotě s životem s partnerem/partnerkou a daří se to 56 procentům z nich. Ostatní způsoby soužití jsou pokládány za ideální jen malým zlomkem populace. Nepodařilo se ale nalézt žádnou souvislost, která by vysvětlovala, proč někteří respondenti nežijí právě v tom rodinném uspořádání, které považují podle svého názoru za ideální.

4. Skupiny s odlišnými postoji k různým typům organizace intimity

Abychom zjistili, zda ve zkoumaném souboru existují nějaké vnitřně homogenní skupiny či segmenty populace, které se v hodnocení jednotlivých alternativ organizace intimity vzájemně odlišují, použili jsme metodu shlukové analýzy (K-means). Vycházeli jsme přitom z otázky „Jak hodnotíte následující možnosti organizace soukromého života a bydlení“ (1 – velmi dobré až 4 – velmi špatné). Nejlepší výsledky přitom vykazovala varianta stanovující 4 odlišné shluky. Takto jsme dospěli k závěru, že v české populaci můžeme odlišit **4 typy postojů k různým možnostem organizace soukromého života, které byly pracovně nazvány jako „tradicionalisté“, „tolerantní“, „příznivci modernizovaného manželství“ a „solitéři“.**

Tradicionalisté:

Jedná se o skupinu příznivců úplné nukleární rodiny (průměrné hodnocení nukleární rodiny 1.15¹), kteří hodnotí pozitivně pouze tento způsob organizace soukromého života a k většině ostatních způsobů se staví negativně. Další pozitivně hodnocenou variantou představuje pro tuto skupinu lidí soužití nukleární rodiny s prarodiči, velmi negativně ovšem hodnotí život single a střídavé bydlení sám a s partnerem. Ze všech ostatních skupin jsou tito lidé nekritičtější k nesezdanému soužití, ať s dětmi nebo bez dětí. Jsou to tedy oproti ostatním skupinám jednoznační příznivci úplné nukleární rodiny, kde rodiče uzavřeli manželství,

---

¹ Hodnocení: 1 – velmi dobré, 2 – spíše dobré, 3 – spíše špatné, 4 – velmi špatné.

případně žijí ještě společně s rodiči jedno či druhého partnera. Jiné, novější či alternativní formy organizace intimity hodnotí negativně. Do této skupiny patří 25 % respondentů.

Tolerantní:

Jedná se o lidi, kteří hodnotí většinu nabízených způsobů soužití spíše pozitivně, nejspíš podle zásady, že uspořádání soukromého života je soukromou záležitostí každého člověka. Vůči všem nabízeným možnostem organizace soukromého života jsou tolerantnější než ostatní skupiny – ovšem kromě nukleární úplné rodiny, ke které jsou kritičtější než tradicionalisté a modernizovaní manželé (průměrné hodnocení nukleární rodiny u „tolerantních“ je 1,21, u tradicionalistů 1,15 a u příznivců modernizovaného manželství 1,14). Na rozdíl od ostatních skupin akceptují i soužití s kamarády či život bez partnera. K této skupině patří 22 % respondentů.

Příznivci modernizovaného manželství:

Tato skupina hodnotí jednoznačně pozitivně úplnou nukleární rodinu, dokonce lépe či stejně dobře jako tradicionalisté. Oproti tradicionalistům ale nejsou takovými příznivci soužití rodiny s prarodiči a naopak mají pozitivní postoj k nesezdanému soužití, a to dokonce i v případě nesezdaného soužití s dětmi. Spíše pozitivně hodnotí i manželství s dětmi z předchozích partnerství. Negativně ale nahlíží na život o samotě – ať už život single, život osamělého rodiče nebo bydlení bez partnera. Jsou to tedy lidé, pro které je prioritou společný život s partnerem a případně s dětmi, v lepším případě se sňatkem, v horším v nesezdaném soužití. K tomuto typu patří 31 % respondentů.

Solitěři:

Skupina označená jako solitéři je oproti ostatním nejkritičtější k úplné nukleární rodině. Kritická je ostatně ke všem nabízeným možnostem - žádný způsob organizace soukromého života nehodnotí jednoznačně pozitivně. Jako spíše dobré hodnotí bydlení s partnerem bez dětí a oddělené bydlení partnerů – tzn. že chtějí mít partnera, ale ne děti nebo manželství; jsou ovšem ve srovnání s jinými skupinami vstřícní i k životu single, k bydlení s kamarády a k životu osamělého rodiče. Do této skupiny patří 22 % respondentů.

Tabulka: Jednotlivé skupiny lidí s odlišnými názory na uspořádání soukromého života (metoda K-Means hlukové analýzy)

	Cluster			
	1	2	3	4
S4a Bydlení - manžel, manželka, děti	1,15	1,21	1,14	1,52
S4b Bydlení - manžel, manželka, děti, prarodiče	2,49	2,25	2,60	3,08
S4c Bydlení - manžel, manželka, děti z předchozího manželství	2,52	1,83	2,00	2,96
S4d Bydlení - partner, partnerka, bez dětí a sňatku	2,82	1,43	1,55	2,07
S4e Bydlení - partner, partnerka, děti, bez sňatku	2,95	1,57	1,73	2,43
S4f Bydlení - sám, partner má vlastní bydlení	3,38	1,66	2,68	2,10

S4g Bydlení - sám bez partnera	3,61	1,99	3,18	2,43
S4h Bydlení - sám bez partnera se svými dětmi	3,50	2,18	3,26	2,73
S4i Bydlení - sám s dětmi, partner má vlastní bydlení	3,58	2,22	3,31	2,69
S4j Bydlení - kamarádi	3,50	2,36	3,01	2,99
S4k Bydlení - střídavé bydlení sám a s partnerem	3,61	2,32	3,23	2,89
	tradicionalisti	tolerantní	modernizované manželství	solitéři

4.1. Charakteristiky jednotlivých skupin

Mezi tradicionalisty mírně převažují ženy (54% proti 46%), mezi tolerantními naopak mírně převažují muži (54% proti 56% žen), v dalších skupinách je podíl žen a mužů shodný. Tradicionalisté jsou dle očekávání spíše starší generace (45-55 let), tolerantní mírně převažují ve střední generaci (35-44 let). Příznivci modernizovaného manželství jasně převažují u mladé generace (25-34 let), zatímco ve starší generaci jich mnoho není. Solitéři jsou početněji zastoupeni u starší a u mladší generace, naopak méně jich je ve střední generaci.

V mladé generaci jsou tak výrazněji zastoupeni příznivci modernizovaného manželství – mladá generace je tedy tolerantnější k nesezdanému soužití (k manželství na zkoušku, případně i s dětmi) a ke znovusloženým rodinám. Ve srovnání s ostatními skupinami však zároveň i nejpozitivněji hodnotí úplnou nukleární manželskou rodinu. Mezi mladými se ale častěji jedná o ženy nežli o muže – mladá ženy patří častěji k příznivcům modernizovaného manželství, zatímco muži spíše k tolerantním. Mladé ženy tedy hodnotí partnerství a rodinu výše než mladí muži.

Střední generace není tolik vyhraněná, rozděluje se mezi tradicionalisty, tolerantní a modernizované; je zde ale oproti mladší a starší generaci nejméně solitérů – **lidé v tomto věku nechtějí žít bez partnera**. Příslušnost k té či oné skupině ve střední generaci závisí na pohlaví – muži jsou častěji tolerantní nebo příznivci modernizovaného manželství; ženy jsou nejčastěji tradicionalistky, případně solitérky (tj. ženy, které si již prošly rozvodem a nemají důvěru k zakládání nového partnerství).

Starší generace se rozděluje na tradicionalisty a na solitéry. Vzhledem k tomu, že je zde prokázána závislost na rodinném stavu - ženatí a vdané se řadí k tradicionalistům, zatímco rozvedení k solitérům – je možné říci, že **rozdělení na tradicionalisty a solitéry v této generaci odpovídá rozdělení na ty, kterým se manželství vydařilo a trvá, a na ty, kteří se se svým partnerem rozešli**.

Zajímavé je, že nebyla odhalena souvislost příslušnosti k určitému typu podle vzdělání ani podle příjmu. A co je podstatnější z hlediska hypotéz, na kterých byl výzkum založen, neprokázala se ani souvislost s typem povolání a s postavením respondenta na pracovním trhu. Postoje k různým alternativním uspořádání soukromého života jsou tedy v první řadě ovlivněny zejména věkem a pohlavím.

Jako další faktory, které by hypoteticky mohly ovlivňovat příslušnost k jednotlivým postojovým skupinám (tj. ke skupině tolerantních, příznivců modernizovaného manželství, tradicionalistů nebo solitérů), byly identifikovány náboženství a velikost místa bydliště.

Co se týče náboženství, jasná souvislost byla prokázána u římskokatolického, kde podle očekávání jednoznačně převažují tradicionalisté. Naopak u lidí bez vyznání převažují oproti jiným skupinám příznivci modernizovaného manželství a tolerantní. Ostatní náboženství nemají na postoje k organizaci soukromého života statisticky významný vliv.

Náboženství:

Ve vzorku máme necelých 30 % katolíků a přes 5 % evangelíků, ostatní náboženství jsou pouze minoritní. Za lidi bez víry se označilo 63 % respondentů. Mezi věřícími převažují ženy – mezi římskými katolíky je 58 % žen a 42 % mužů, mezi nevěřícími je 45 % žen a 55 % mužů. Existuje zde také závislost na věku – mezi mladými je méně věřících než ve střední a zejména než ve starší generaci, kde je 37 % katolíků a 6,4 % protestantů.

Jak již bylo řečeno, mezi mladou generací převažují příznivci modernizovaného manželství, a je jich relativně dost i mezi římskými katolíky (32 % z 299). Přesto i zde jsou tradicionalisté – celkem 266, z toho 155 nevěřících (takže tradicionalistický postoj k rodině a soukromému životu není jen a pouze výsledkem katolického náboženství). Mezi mladými je ale významně méně katolíků v poměru k ostatním skupinám, naopak zde jednoznačně převažují ve srovnání se staršími generacemi lidé bez vyznání.

Velikost místa bydliště nemá žádný jasný a jednoznačný vliv na příslušnost k jednotlivým postojovým skupinám, i když se souvislost ukazuje jako statisticky významná na 5% hladině významnosti. Dá se snad jen říci, že tolerantní mírně převažují v Praze, a příznivci modernizovaného manželství v menších městech od 5 do 15 tisíc obyvatel.

Dalším faktorem, který statisticky významně ovlivňuje příslušnost k danému typu, a který má pravděpodobně stejný význam jako věk a pohlaví respondentů, je podoba rodiny, v jaké vyrůstali. **Zatímco ti, kteří vyrostli v manželské rodině s oběma biologickými rodiči, se významně častěji řadí k tradicionalistům, mezi „tolerantními“ najdeme překvapivě velký počet těch, kteří vyrostli ve znovusložené rodině, v nesezdaném soužití rodičů nebo jen s jedním rodičem. Příznivci modernizovaného manželství také častěji pocházejí z řad lidí vychovaných v úplné manželské rodině, ale zde již není vliv rodinného zázemí tak silný jako u tradicionalistů. Solitéři jsou ve zvýšené míře lidé, kteří vyrostli jen s jedním rodičem.** To by ukazovalo k tomu, že **postoje vůči různým modelům uspořádání intimity jsou závislé na podobě rodiny, v jaké člověk vyrostl, a v podstatě směřují k reprodukování modelu jeho původní rodiny.** Není tomu ale stejně pro všechny věkové skupiny: tato závislost platí jednoznačně pro respondenty a respondentky ze střední generace (na 1% hladině významnosti), u starší generace je méně výrazná (platí na 5% hladině významnosti) a nejméně výrazná je u mladých mužů a žen (na 10% hladině významnosti). To může znamenat, že se postoje přenesené z původní rodiny naplno projeví až v pozdějším věku, nebo že obecná tendence mladých k toleranci stírá vliv původní rodiny. Rodinný stav respondenta sám o sobě podle našich dat není ovlivněn formou rodiny, ve které respondent vyrůstal, takže není možné říci, že by např. rozvodovost byla „dědičná“.

5. Mladé ženy

Jako velmi zajímavá skupina z hlediska analýzy postojů k soukromému životu a rodinného chování jsou ženy z věkové skupiny 25-34 let, tedy mladé ženy ve věku zakládání rodiny a reprodukce. Ve zkoumaném reprezentativním souboru je 1038 mladých žen (do 34 let), z toho

663 bylo zařazeno do clusterové analýzy. Oproti jiným skupinám mezi nimi jednoznačně **převažují příznivkyňe modernizovaného manželství (37 %)**. Přesto je zde také **nezanedbatelný počet solitérek (21,6 %)**, což je jen o něco méně než ve starší generaci (ve věkové skupině 45-55 let jich je 23,8 %). **Tradicionalistek je zde 23,5 %, tolerantních 17,6 %**.

Při hlubší analýze se ukazuje, že postoje těchto mladých žen odpovídají jejich skutečnému chování (či naopak, chování odpovídá postojům). Zatímco mezi tradicionalistkami je v této věkové skupině oproti očekávaným četnostem více vdaných žen, příznivkyňe modernizovaného manželství se dělí na vdané a svobodné. Ženy zařazené k tolerantním jsou často buďto svobodné, nebo již rozvedené, ale je mezi nimi oproti očekávaným četnostem nižší podíl vdaných (to odpovídá také jejich nižšímu hodnocení úplné manželské rodiny). Solitérky jednoznačně upřednostňují zůstat svobodné.

Na jejich rodinný stav a na příslušnost k jednotlivým postojovým skupinám týkajících se různých forem uspořádání intimity přitom nemá vliv ani jejich vzdělání, ani časová a stresová náročnost jejich práce. Určitý vliv má jejich příjem – solitérky mají zpravidla průměrný příjem, v nejvyšší příjmové kategorii nacházíme častěji ženy tolerantní. To pravděpodobně souvisí s velikostí jejich bydliště – v Praze a v Brně, kde jsou příjmy vyšší, je relativně více tolerantních žen. Ve větších městech od 15 tisíc do půl milionu je zase v této generaci relativně více solitérek. Příznivkyňe modernizovaného manželství nalezneme ve městech od 5 do 80 tisíc a konzervativní převažují v menších obcích do 15 tisíc obyvatel.

Ovlivňuje u těchto žen jejich postoje k různým způsobům organizace intimity jejich chování a životní plány?

- **Počet sexuálních partnerů:** potvrzuje se zde závislost na příslušnosti k postojové skupině. Konzervativní mladé ženy - tradicionalistky nejčastěji uvádějí 0-1 partnera, příznivkyňe modernizovaného manželství (které by se daly také označit jako moderní romantičky) uvádějí 2-6 partnerů; tolerantní se pohybují v kategoriích 2-6 a 7 a více, zatímco solitérky uvádějí nejvyšší počet sexuálních partnerů – nejvíce jich spadá do kategorie 7 a více. To znamená, že solitérky nejsou samy a nezřikají se mužů, spíše jen nemají toho pravého, s kým by chtěly sdílet život. Otázkou zůstává, zda je to proto, že ho nechtějí mít, nebo zda ho nemůžou najít.
- **Ochota mít dítě i bez partnera:** k této možnosti se nejvíce přiklání tolerantní ženy, neodmítají ji ale ani příznivkyňe modernizovaného manželství. Solitérky se k ní staví překvapivě spíše negativně. Tradicionalistky ji dle očekávání zavrhnou.
- **Chtěný počet dětí:** má také souvislost s příslušností k postojové skupině – u příznivkyň modernizovaného manželství jednoznačně vede počet dvou dětí, tradicionalistky by rády měly dvě až čtyři děti, solitérky a tolerantní jsou si ve svých preferencích podobné – oproti ostatním skupinám je zde více žen rozhodnutých mít jen jedno dítě a je zde i několik žen, které žádné děti mít nechtějí.
- **Ochota přizpůsobit se partnerovi:** Na otázku: „Změnila byste raději partnera, než byste se omezovala ve své kariéře?“ odpovídá 82 % žen že ne, 12 % neví a 6 % že ano. Většina žen by se tedy raději omezila v kariéře než změnila partnera. Mezi těmi, které s tímto výrokem souhlasily, je zvýšený podíl tolerantních, a mezi těmi, které na tuto otázku nemají vyhraněný názor, je více solitérek. Nejdůsledněji to odmítají příznivkyňe modernizovaného manželství, dokonce častěji než mladé ženy tradicionalistky.
- **Preference práce nebo rodiny:** Při otázce: „Co je v životě důležitější, práce nebo rodina?“, tolerantní ženy častěji než ostatní upřednostňují práci, solitérky jsou častěji nerozhodné, příznivkyňe modernizovaného manželství a tradicionalistky upřednostňují rodinu.

- **Ideální způsob organizace intimity** pro sebe do budoucna: Tolerantní mladé ženy by chtěly mít partnera, ale častěji akceptují život v alternativních uspořádáních (znovusložená rodiny, každý své bydlení, střídání bydlení). Solitérky se častěji přiklánějí k možnosti nemít partnera (žít single, single s dětmi). Příznivkyňe modernizovaného manželství jednoznačně preferují manželství, případně nesezdané soužití, a tradicionalistky manželství nebo manželství a soužití společně s rodiči.
- **Faktory ovlivňující rozhodování o založení rodiny:** Jsou překvapivě podobné pro ženy ve všech postojových skupinách. Největší vliv na rozhodování o tom kolik mít dětí a kdy má podle jejich vyjádření jejich světový názor, názory a požadavky širší rodiny a okolí, a volnočasové aktivity a zájmy (touha cestovat, věnovat se jiným věcem). **Jedná se tedy na jedné straně osobní hodnotové faktory a na straně druhé o sociální tlak nejbližšího okolí (tedy „biologické“ hodiny, které jsou v podstatě hodinami sociálními). Až na druhém místě stojí objektivní faktory:** vlastní situace v zaměstnání a partnerova situace v zaměstnání a zdravotní stav. Jako relativně vlivný se ukazuje i faktor náhody. Tolerantní a solitérky méně často než ostatní uvádějí, že na jejich rozhodování o založení rodiny má vliv jejich partnerské situace – neexistence vhodného partnera. Zdá se, že běžně očekávané faktory mají u žen tolerantních a u solitérek jen malý vliv – neřídí je ani situace v zaměstnání, ani ekonomická situace, méně než ostatní přihlížejí k názorům širší rodiny; velmi malý vliv má pro ně i náhoda.

Tabulka: Jak velký vliv mají nebo měly následující okolnosti na Vaše rozhodování o založení rodiny?

(Ženy 25 -34 let, průměrné odpovědi)

(1 – velmi velký vliv, 2 – spíše velký vliv, 3 – spíše malý vliv, 4 – velmi malý vliv.)

	konzervativní	tolerantní	moder.manželství	solitérky	celkem
Situace ve Vašem zaměstnání, plánování pracovní dráhy	1,91	2,12	2,03	2,28	2,04
Vaše partnerská situace (neexistence vhodného partnera)	2,57	2,96	2,67	2,96	2,76
Názor a požadavky Vašeho partnera/partnerky	2,76	2,69	2,60	2,61	2,68
Situace Vašeho partnera v jeho zaměstnání, plánování jeho pracovní dráhy a studia	2,32	2,32	2,25	2,33	2,28
Ekonomické postavení Vaší domácnosti	2,64	2,63	2,70	2,61	2,68
Bytová situace Vaší domácnosti	2,77	2,82	2,88	2,87	2,83
Zdravotní stav Váš nebo Vašeho partnera	2,10	2,05	2,17	2,23	2,14
Váš názor na svět anebo náboženské přesvědčení	1,67	1,74	1,41	1,75	1,58
Vaše osobní touha přivést na svět a vychovávat děti	3,28	3,04	3,14	3,04	3,12

Vaše volnočasové aktivity a zájmy (touha cestovat, věnovat se jiným věcem)	1,80	2,18	1,85	2,20	1,93
Názory a požadavky Vaší širší rodiny a okolí	1,81	1,94	1,61	1,85	1,75
Náhoda	1,83	2,42	1,92	2,16	2,04
Jiné	2,20	1,93	1,85	2,36	2,25

Závěr

V současné době se často stáváme svědky veřejně vyslovovaných a diskutovaných obav z rizik způsobených nedostatkem koheze a integrace společnosti. Tyto obavy jsou úzce spojené se strachem z rozpadu rodiny jako instituce tradičně zajišťující zakotvení individua ve společnosti a v sociálním řádu. Pokud je rodina základ státu a společnosti, co se stane, když rodina v tradičním smyslu zmizí? Tato otázka v sobě shrnuje strach z ohrožení stávajícího společenského řádu a stávajícího způsobu reprodukce společnosti, který rodina zajišťuje. Volání po „vyléčení“ krize rodiny se přitom často obrací proti ženám, jelikož od nich se stále očekává, že budou „ochránkyněmi rodinného krbu“ rodiny a že v případě potřeby obětují své individuální zájmy ve prospěch rodiny jako celku (zatímco mužům se toleruje mnohem širší prostor pro uspokojování svých osobních potřeb a zájmů). Pravdou je, že pokračující individualizace žen ohrožuje ustálené pořádky a že nároky pracovního trhu, jakmile jsou vztaženy na muže i na ženy, mohou znamenat oslabení tradičních rodinných vazeb, přinést křehkost mezilidských vztahů (včetně těch nejintimnějších) a posílit společenská rizika – sociální exkluzi, marginalizaci, rozpad sociálních sítí, osamělost apod. Podle francouzského sociologa rodiny Francoise de Singlyho (2003) tomu tak ale nemusí ve skutečnosti být – současná společnost je sice společnost individualizovaná, ale zároveň je to společnost vztahová. Lidé stále žijí a existují v rámci vzájemných vazeb a vztahů, a i když tyto vztahy mohou být mělké než před sto lety, jsou početnější a hlavně svobodnější.

Data z našeho výzkumu nepotvrzují pesimistické prognózy kritizující individualismus dnešní doby: ačkoli individualizace je realitou, jak ukazují statistiky rozvodů apod., neznamená to, že lidé žijí každý zvlášť. **V české populaci stále převládá preference úplné heterosexuální rodiny s biologickými rodiči. Mladí lidé ve velké většině plánují manželství a chtějí mít děti, a to hlavně mladé ženy, kterým je přitom tak často vyčítáno „sobecké“ chování.** Někteří se sice od této normy odklánějí, není to ale jednoznačně determinováno změnami na pracovním trhu.

Zdá se, že proměny pracovního trhu nemají významnější vliv na to, jak lidé hodnotí různé vzorce organizace intimity. V České republice se tedy není třeba obávat rozpadu rodinných forem soužití způsobenému zvyšujícím se tlakem pracovního trhu, jak varuje Beck a Beck-Gernsheim. Naopak – mladí (a zejména mladé ženy) stále a dokonce více než střední a starší generace jednoznačně preferují manželství a úplnou nukleární rodinu, i když v modernizované podobě - s nesezdaným soužitím jako přípravnou fází a s možností nového založení rodiny po rozvodu. **Ve prospěch stability úplné nukleární rodiny hovoří i to, že život „single“ je hodnocen negativněji lidmi se středním a vyšším vzděláním, stejně jako život s vlastními dětmi bez partnera.** Mladé ženy navíc tyto dvě možnosti hodnotí negativněji než ženy ve střední a starší generaci – s věkem tedy akceptace těchto dvou možností mezi ženami stoupá. Nelze tedy říci, že by mladé ženy, a zvláště mladé ženy s maturitou a s vyšším vzděláním inklinovaly k alternativním řešením organizace soukromého

života. Je tomu spíše naopak – tyto ženy jsou největšími zastánkyněmi úplné manželské nukleární rodiny. S věkem ovšem jejich nadšení opadáva, zatímco muži k tomuto uspořádání postupně nacházejí pozitivnější vztah.

Závěrem je možné říci, že ačkoli se hypotézy vycházející z teorie manželů Beckových nepotvrdily v plné podobě, je to způsobeno pravděpodobně hlavně tím, že česká společnost ještě nedosáhla takového stupně individualizace jako společnost německá, z jejíhož studia Beckovi vycházejí. Kapitalistický trh práce tu má ale stejnou podobu a obsahuje stejné potenciální zdroje konfliktů, které se pravděpodobně plně projeví, jakmile jedinci (a zejména ženy) začnou plně usilovat o naplnění svých individuálních zájmů. Český pracovní trh a potažmo společnost má totiž také industriálně-feudální charakter, přičemž ženy v něm stále zastávají onu „feudální“ pozici (viz Vohlídalová 2006). **Z Beckových teorie platí v české realitě zejména to, že milostný a partnerský vztah má pro individua velmi vysokou hodnotu.** To je pravda zejména u mladých žen, které z celé populace nejpozitivněji hodnotí úplnou nukleární rodinu a záporně hodnotí život „single“. Partnerství tak pravděpodobně představuje hlavní zdroj jejich osobní a sociální identity. Mladé ženy tak dále doplňují obrázek „feudálního modelu“ – jsou stále dychtivé žít v manželství, i když dnes se může jednat jen o manželství faktické a může být uzavřeno významně později, než bylo zvykem v předchozích generacích. **Časem se ale dostavuje částečné rozčarování – s postupujícím časem ženám život v manželství a nukleární rodině nevyhovuje tolik jako mužům.** Muži naopak jako mladí tolik netouží po partnerství a rodině, později se ale hůře než ženy vyrovnávají s rozchodem a s životem bez partnerky.

V žádném případě nelze říci, že by lidé v soudobé české společnosti toužili žít o samotě, bez vztahů. Tyto vztahy ale už pravděpodobně nikdy nebudou mít podobu tradiční rodiny, kde se děti rodí do manželství a manželství trvá celý život. My všichni se budeme muset postupně přizpůsobit novým podmínkám: manželství je smlouva, od které je možné odstoupit, a neuzavírá se na celý život; rodiče nemusí být nutně milostnými ani životními partnery, ale prostě a jen rodiči, domov může mít mnoho podob. Sociální politiky by se na tento vývoj měly připravit: není možné přímo ani nepřímou zvýhodňovat úplné rodiny, naopak je třeba odstraňovat nerovnosti, které mohou vznikat v důsledku znevýhodnění určitých typů rodin podmínkami pracovního trhu.

Literatura:

- Beck, U., Beck-Gernsheim, E. 1995. *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.
- Berger, P., Kellner, H. 1964. „Marriage and the social construction of reality.“ *Diogenes* 46.
- Dudová, R., Křížková, A., Fischlová, D. 2006. *Gender v managementu: kvalitativní výzkum podmínek a nerovností v ČR*. Odborná expertiza pro VUPSV, MPSV ČR.
- Singly, F. de 2000. *Le soi, le couple et la famille*. Paris, Nathan.
- Singly, F. de 2003. *Les uns avec les autres*. Paris: Armand Colin.
- Vohlídalová, M. 2006. *Souvislosti pracovního, partnerského a rodinného života v současné české společnosti*. SOÚ AV ČR, www.soc.cas.cz/promeny